

ПРИРАЧНИК

“Борба против
нелегални
активности
во шумите“

СОДРЖИНА

1. Вовед	2
1.1 Важноста на шумските екосистеми.....	2
1.2 Општо за шумарството во Северна Македонија.....	3
1.3 Институционална и правна рамка на шумарството во Северна Македонија.....	5
1.4 Законски надлежности на институциите во шумарскиот сектор	8
2. Легални наспроти нелегални активности во шумарството.....	13
2.1 Постапки и процедури при легална сеча на дрво	13
2.2 Нелегални активности	17
2.2.1 Корупција.....	17
2.2.2 Двигатели на корупцијата	18
2.2.3 Нелегална сеча.....	20
2.2.4 Непочитување на пропишани стандарди.....	23
3. Политиката на ЕУ во справувањето со нелегалната сеча - FLEGT, EUTR	26
4. Заклучок.....	29

ПРЕДГОВОР

Овој Прирачник е подготвен во рамките на проектот: „ФИФА – Борба против нелегални активности во шума“.

Проектот е спроведуван од Здружението на граѓани РЕФОРД - Регионален центар за шумарство и рурален развој – Скопје, во текот на 2022 и 2023 година, во соработка со United States Forest Service (Шумска служба на САД).

Целта на проектот е да се зголеми свеста и знаењето поврзани со нелегалните активности во шумите и да се споделат најдобрите практики во борбата против истите.

Прирачникот е наменет за сите луѓе кои се љубители на природата, не се професионално поврзани со шумите и шумската пракса и воедно се загрижени за ефектите кои ги предизвикуваат илегалните шумски активности по шумските ресурси.

Прирачникот е исто така наменет за граѓанските организации кои работат во сферата на транспарентност, антикорупција, заштита на природата, рурален развој и шумарство.

Прирачникот има за цел да ја претстави институционалната поставеност и законските надлежности на институциите во шумарството, како и да презентира повеќе примери од законски пропишана шумска пракса, како алатка за препознавање на нелегални шумски активности од оние кои се спроведуваат легално (плански), од страна на сопствениците на шуми и овластените субјекти во шумарството.

Мотивот за подготовка на овој прирачник доаѓа од се поголемото општествено внимание кон шумите како еден од најважните терестични екосистеми на планетата Земја, во услови на менување на климатските услови и нивното влијание по здравјето и виталноста на шумските ресурси и екосистемските услуги кои истите ги обезбедуваат.

1. Вовед

1.1 Важноста на шумските екосистеми

Шумите се еден од главните извори на кислород на планетата Земја. Над 40 отсто од кислородот го произведуваат тропските шуми, додека глобално шумите придонесуваат за критичната рамнотежа на кислородот, јаглерод диоксидот и влажноста во воздухот. Но, со повеќе од 1,6 милијарди луѓе - често најсиромашните во светот - директно зависни од шумите како природен ресурс кој обезбедува огревно дрво, материјал за градба и исхрана, шумите се под закана како никогаш досега.

Шумите извршуваат незаменливи функции и имаат многу корисни функции: складираат јаглерод, учествуваат во регулацијата на климата, ја штитат животната средина од загадување на воздухот, ја прочистуваат водата, го регулираат водниот режим и помагаат во спречувањето на природните катастрофи (ерозија, порои и поплави).

Економските, социјалните и еколошките функции на шумите се од огромно значење за одржливиот развој на општеството и подобрување на квалитетот на животот, особено во руралните и планинските области. Шумите се еден од најкомплексните системи на Земјата кои како природни и обновливи ресурси имаат трајна непроценлива вредност за луѓето. Шумата е екосистем во кој човекот со своите културни, економски и еколошки потреби е составен дел.

Важноста и улогата на шумите може да се процени врз основа на различните функции кои можат да се групираат како: еколошки, економски и социјални. Еколошките функции се рефлектираат во регулација на водниот режим и зачувувањето на почвата, ублажувањето на климатските промени, како и обезбедување и зачувување на живеалиштата (хабитатите) на шумските видови на флора и фауна. Економските функции главно се рефлектираат преку обезбедување на општеството со производи од дрво и други шумски производи и придонесот кон националната економија преку другите поврзани сектори. Социјалниот критериум се рефлектира во вработувањето кои шумите го овозможуваат главно за локалните заедници, подобрување на условите за живот на населението во руралните и урбаните средини и придонес во рекреацијата и одмор на населението во целост.

Во последно време, традиционалниот назив “општокорисни функции” се заменува со терминот шумски екосистемски услуги, кој од неодамна е составен дел од терминологијата на ОН во Милениумска проценка на екосистемите.

Стопанисувањето¹ со шумите во Северна Македонија, сепак, сè уште примарно се фокусира на економските функции и со тоа сè уште не е мултифункционално. Шумските

¹ Стопанисување со шумите претставува одгледување, заштита и користење на шумите, преку обнова, нега, заштита, подигнување на нови шуми, користење на шуми и шумско земјиште, како и други активности за одржување и унапредување на функциите на шумите,

функции обезбедуваат поволни услуги за општеството и истите имаат потреба од примена на разни одгледувачки мерки кои го чинат стопанисувањето со шумите поскапо. За жал, општеството се уште не го финансира обезбедувањето, заштитата и унапредувањето на шумските екосистемски функции. Индиректно, за нивното одржување плаќаат само сопствениците и корисниците на шумите преку програмата за проширена репродукција на шумите, додека државниот буџет ретко издвојува дополнителни средства за потребните мерки за подобрување на другите шумски функции или екосистемски услуги.

1.2 Општо за шумарството во Северна Македонија

Шумите покриваат 31% од вкупната површина на Земјата, со нешто повеќе од 4 милијарди хектари². Во Република Северна Македонија, шумите зафаќаат околу 40% од вкупната површина. Според податоците на Државниот завод за статистика, 88,88% од вкупната површина под шуми е во државна сопственост, а 11,12% во приватна сопственост³.

Природните услови во Македонија се условени од географската положба, климатските услови, релјефот, педолошко-геолошките услови на теренот, како и хидролошко-хидрографските услови, кои го овозможуваат опстанокот и развојот на многу видови животни и растенија. Затоа, нашата земја е една од земјите со најбогата биолошка разновидност во Европа. Многу растителни и животински видови се реликти и ендеми.

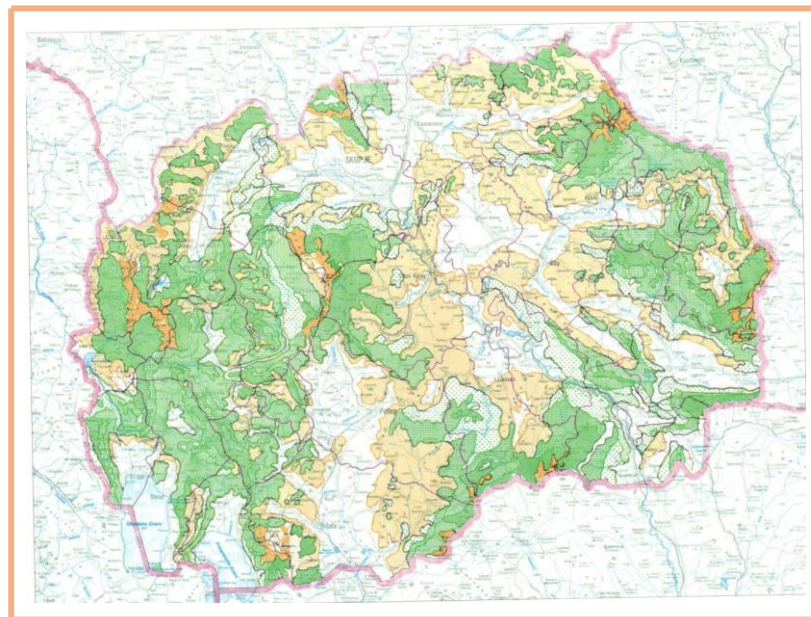
Дендрофлората на Северна Македонија се состои од 319 видови дрвја и грмушки со повеќе од 80 подвидови и сорти во 119 родови и 54 фамилии, а 16% од вкупниот број видови се балкански ендеми или суб-ендемители⁴.

член 7, Закон за шумите, Службен весник на Република Македонија бр.64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13, 147/13, 43/14, 160/14, 33/2015 и 44/2015.

² <http://www.earth-policy.org/?indicators/C56/>

³ <https://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=18>

⁴ <http://www.mkdsumi.com.mk/zasumite.php?s=1>

Сл.1 - Вегетациска карта на Северна Македонија⁵

Површината под шума и шумско земјиште во Република Северна Македонија, според МАКСтат базата на податоци на Државниот Завод за статистика⁶, во 2021 година изнесувала 1.049.300 хектари, што значи дека над 41 % од површината на државата е обрасната со шума. Овој показател е повисок од просекот на Европската Унија, чија покриеност под шума е околу 38 %. Освен ова, под шумска површина се смета и површината под друго шумско земјиште од 95.008 ха и неплодното земјиште 15.618 ха.

Најголемиот дел од нашите шуми се листопадни, 620.874 ха (59,17%), каде доминираат насадите од бука и даб. На чисти иглолисни насади отпаѓаат само 69.327 ха или 6,61 %, додека 315.758 ха или 30,09% се мешани шуми. Деградирани шуми се 43.341 ха или 4,13 %.

Под шуми во државна сопственост се 907.255 ха, што претставува 86,46% од вкупната површина под шуми, а во приватна сопственост се 142.045 ха или 13,54 %, во кои спаѓаат и шумите во сопственост на верските заедници⁷.

Според податоците од ЈП „Национални Шуми“, кое стопанисува со преку 93% од шумите во државна сопственост, од вкупната површина од 847.256 ха под шуми со која стопанисува ова Претпријатие, само 238.411 ха или 28 % се високостеблени, а останатите 608,845 ха или 72 % се нискостеблени, деградирани шуми и шибјаци. Заради ваквиот квалитетен состав на шумите вкупното годишно производство на техничко дрво се движи околу 15 %, а остатокот отпаѓа на огрев и отпад после сеча⁸.

⁵ https://en.wikipedia.org/wiki/Flora_of_North_Macedonia

⁶ (https://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_Sumarstvo/135_Sumar_Povrs_shumsko_zemjishte_god_ml.px/?rxid=b9550b51-e751-476f-9360-c41252fc5fad)

⁷ Напомена во оваа класификација е само површина под шуми, а шумското земјиште не е вкalkулирано

⁸ http://www.mkdsumi.com.mk/img/Sumski_Fond_Po_Podruznici.pdf

Шумарството во Република Северна Македонија е стопанска гранка која што во бруто националниот производ учествува со 0,4 до 0,5%, меѓутоа ако се валоризираат општокорисните функции, придонесот е значително поголем.

1.3 Институционална и правна рамка на шумарството во Северна Македонија

Својата политика во шумарството државата ја спроведува преку Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ), во кое шумарството е претставено преку три внатрешни организациски тела: Сектор за шумарство и ловство, Сектор за шумска полиција, како и Државен инспекторат за шумарство и ловство како независен орган.

Преку МЗШВ државата ги донесува и спроведува политиките врзани за шумарството, додека пак сите оперативни активности кои се однесуваат на стопанисување и заштита на шумите се во ингеренции на Јавното претпријатие за стопанисување на државни шуми „Национални шуми“ - Скопје; како и институциите што се задолжени за управување со национални паркови, заштитените подрачја и ловишта.

Сектор за шумарство и ловство: Секторот за шумарство и ловство (СШЛ)⁹ како највисок орган за шумарство и ловство кој функционира како зависна организациска единица, со вкупно 14 вработени, раководен од Државен советник за шумарство и ловство. Овој сектор обавува повеќе активности:

- ја утврдува среднорочната и долгорочната политика за развој на шумарството и ловството;
- учествува во изготвувањето на законите и подзаконските акти во врска со управувањето и стопанисувањето со шумите и со дивечот;
- ја следи работата на субјектите што стопанисуваат со шуми и дивеч на територијата на државата;
- непосредно се грижи за развојот, користењето, заштитата и унапредувањето на шумите и на дивечот преку одобрување на посебни планови за стопанисување со шумите и посебни ловностопански основи;
- се грижи за законито, ефикасно, квалитетно и навремено извршување на работите во шумарството и ловството;
- го следи стопанисувањето со шумите во приватна сопственост;
- установува ловишта и во посебна постапка ги доделува на стопанисување, изготвува предлози за установување на ловиштата и во посебна постапка предлага субјекти за користење на дивечот во ловиштата;
- изготвува и до Владата доставува годишна програма за проширена репродукција на шумите и се грижи за нејзина реализација;

⁹ <http://www.mzsv.gov.mk/CMS/Upload/docs/jdi/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%B8%20%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%20%D0%B7%D0%B0%20%20%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%98%D0%B0.pdf>

- изготвува и до Владата доставува годишен извештај за реализација на програмата за проширена репродукција на шумите во претходната година;
- решава во управни постапки по прашања од областа на шумарството и ловството;
- подготвува анализи и информации за состојбата во шумарството и ловството за потребите на Владата и Собранието на Република Северна Македонија;
- одржува контакти со други домашни и странски органи, институции и субјекти и
- дава предлози и мислења за проблематиката од областа на шумарството и ловството.

Секторот е организиран е во четири одделенија:

- Одделение за уредување и користење на шумите;
- Одделение за одгледување на шумите и пошумување;
- Одделение за заштита на шумите од биотски и абиотски фактори;
- Одделение за ловство, уредување на ливишта и давање дивеч на користење- концесија.

Државен инспекторат за шумарство и ловство (ДИШЛ): ДИШЛ е задолжен да врши инспекциски надзор над спроведувањето на законските прописи кои се поврзани со шумарството и ловството, како и со репродуктивниот материјал од шумски видови дрвја. Следните закони подлежат на надзор од страна на ДИШЛ и ја набљудуваат нивната примена на терен: Закон за шумите, Закон за ловство, Закон за репродуктивен материјал на шумски видови, Закон за заштита на растенијата од болести и штетници и друго сродно законодавство. ДИШЛ врши инспекција на шумите и шумско земјиште во државна и приватна сопственост. Работата на ДИШЛ се спроведува преку нејзиниот Сектор за шумарство и ловство, една единица за административни работи и пет регионални единици.

Сектор за шумска полиција (СШП): Членот 81 од Законот за шумите го регулира таканаречениот начин на контролно патролно чување на шумите што го изведува шумската полиција. Овие активности на чување најчесто ги вршат моторизирани патроли, на двата вида сопственост на шуми: државна и приватна. Главната канцеларија на СШП е организирана во просториите на МЗШВ и дополнително во 30 регионални шумски полициски станици низ целата земја. Во рамките на централната канцеларија, постои Единица за внатрешна контрола која може да биде важен дел од антикорупциските напори во рамките на оваа институција.

Јавното Претпријатие Национални шуми е овластено со Законот за шуми да врши стопанисување со државните шуми со стопанска и заштитна функција. Со закон е овластено и да обезбедува стручно-технички услуги во приватни шуми, вклучително и спроведување на соодветни управни постапки. Јавното претпријатие Национални шуми е во 100% државна сопственост.

Главните активности на претпријатието во државните шуми вклучува: (а) планирање на стопанисувањето со шумите преку изработка на посебни планови за стопанисување со шумите, (б) подготовка на годишни оперативни планови (сеча, одгледување, заштита), (в) организирање на шумските операции (од кои голем дел (90-95%) го извршуваат

надворешни компани за давање на услуги), (г) извршување на шумски операции (помал дел), (д) контрола на шумските операции, (ѓ) издавање на документација за транспортот (испратници) на производи од дрво од шума, (е) чување на шумите, (ж) продажба на дрвни сортименти според дефиниран ценовник, (з) производство на семе и шумски саден материјал, (и) градење и одржување на шумски патишта итн.

Националните паркови и субјекти задолжени за управување на заштитени подрачја, се одговорни за стопанисување со државните шуми кои припаѓаат во заштитените подрачја. Од 2021 година бројот на национални паркови се зголеми со прогласувањето на Шар Планина како четврт национален парк по НП Пелистер (во 1948 година), НП Маврово (во 1949 година) и НП Галиција (во 1958 година). Со прогласувањето на НП Шар Планина се зголеми процентот на државните шуми кои припаѓаат на национални паркови. Дополнително на ова, прогласени се заштитените подрачја Осогово и Малешевско со што вкупната површина на шуми во заштитени подрачја се зголеми значајно. НП и заштитените подрачја подлежат на законска регулатива според Законот за заштита на природата за кој надлежно е Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖЗПП). Главниот извор на приход во дел од НП и во заштитените подрачја доаѓа од надоместоците за искористување на ресурси (сеча на дрво), но во последно време средства за покривање на трошоците за функционирање на НП доаѓаат и од разни донатори, а фокусот на идното делување е даден на развој на туристичките дејности како извор на финансирање.

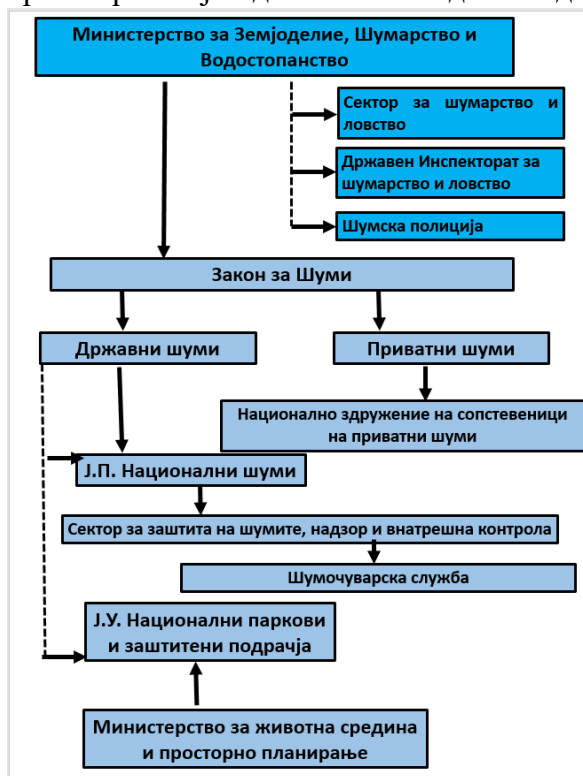
Овие субјекти исто така се обврзани во шумите кои им се дадени на управување да работат согласно Законот за шумите и исто така се дел од главните актери на пазарот на дрво.

Шумите и нивната улога за заштита на природата и населението исто така се третираат и со Законот за заштита на природата, преку Министерството за животна средина и просторно планирање. Ова министерство има надлежности во делот на зачувување на природата, прогласување на заштитени подрачја, како и уредување и регулирање на заштитени видови на растенија и животни.

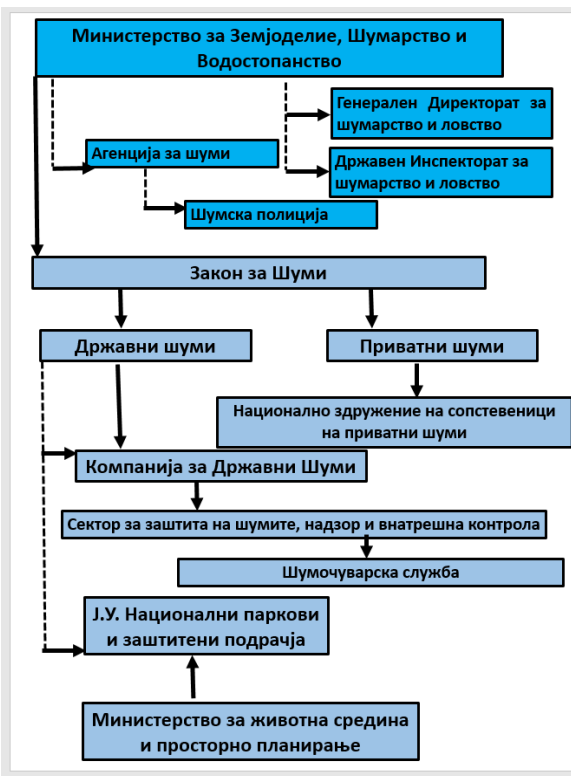
Во продолжение е претставен органограм на секторот Шумарство со графички приказ и на надлежните институции (Слика 2). Вреди да се напомене дека во текот на 2022 година беше спроведен проект финансиран од Делегацијата на ЕУ во Скопје, „Поддршка на реформите во политиката и законската рамка во шумарството во Северна Македонија“. Како производ на овој проект кој заврши со реализација во август 2022 година е создавањето на 3 политички документи и тоа:

- а) Ревизија на Стратегијата за одржлив развој на шумарството во Северна Македонија 2006-2026,
- б) Предлог нов Закон за шуми и
- в) Национална програма за шумарство.

Предлог новиот Закон за шуми се очекува во текот на 2023 година да влезе во Собраниска процедура на усвојување. Новиот Закон за шуми е особено важен бидејќи во истиот се предвидени и измени на институционалната рамка на шумарскиот сектор. Главните новитети се формирање на Агенција за шуми - нов субјект кој би се формирал согласно Закон за Агенција за шуми, како и трансформација на ЈП Национални шуми во нов субјект (Компанија за Државни шуми) согласно Законот за трговски друштва и нов Закон за формирање на компанија за државни шуми. Согласно новиот Закон за шуми идната замисла на институционалната поставеност на шумарскиот сектор е претставена со органограм кој подетално може да се види на Слика 3.

Сл. 2 - Органограм на сегашна организација на секторот шумарство во Северна Македонија

Сл. 3 - Органограм на ново предложена организација на секторот шумарство во Северна Македонија

1.4 Законски надлежности на институциите во шумарскиот сектор

Согласно сегашната институционална поставеност во шумарскиот сектор, следните законски надлежности се доверени на институциите / организациите во шумарството.

Државен инспекторат за шумарство и ловство (ДИШЛ): Инспекцискиот надзор над спроведувањето на законската регулатива за шумите и ловството, но и за шумскиот репродуктивен материјал го врши ДИШЛ. Инспекторатот врши инспекција на шуми и шумско земјиште во државна и приватна сопственост. Работата на ДИШЛ се одвива од страна на државните инспектори за шумарство. Согласно Законот, надзор и контрола на

прометот т.е. продажбата на дрвото, како и на другите шумски производи врши државниот пазарен инспекторат.

Во своето секојдневно работење државниот инспектор за шумарство согласно Законот има овластувања да:

а) Да врши контрола на работите на одгледување, заштита и користење на шумите, објектите, уредите и направите, како и сите места каде што дрвото се сече, изнесува од шума, пренесува, превезува, сместува, преработува или се пушта во промет, како и средствата со кои дрвото се превезува или пренесува;

б) Да врши контрола на спроведување на плановите за стопанисување со шумите, програмите и критериумите, да ги прегледува деловните книги и други документи;

в) Да наложи привремено запирање на сеча на шума, копачење, напасување на добиток, како и други дејствија што не се во согласност со одредбите на овој закон и со прописите донесени врз основа на него, до извршувањето на мерките наредени со решение, односно до конечна одлука на надлежниот орган;

г) Да побара податоци, информации и известувања за извршените работи за репродукција, користење, одгледување и заштита на шуми, како и други податоци за утврдување дали стопанисувањето со шумите се врши во согласност со овој закон и прописите донесени врз негова основа;

д) Да ги известува надлежните органи, органите на управување на јавното претпријатие и правните лица кои вршат одгледување и заштита на шуми со посебна намена за констатираните неправилности, да бара нивна интервенција ако самиот не е овластен да постапи непосредно; како и други ингеренции согласно член 100, став 1 од Законот за шумите (Службен весник на РСМ 64/09).

Сектор за шумска полиција (СШП): СШП врши т.н. контролно-патролно чување на шумите. Овие активности најчесто ги вршат моторизирани патроли на патиштата и во сите шуми без разлика на сопственоста. Како што е погоре појаснето, централата на СШП лоцирана во Скопје ги мониторира активностите на 30 регионални шумски полициски станици кои се подеднакво распоредени низ целата држава. Обврските на СШП кои произлегуваат од Законот за шуми се:

- Да ја чуваат шумата,
- Да интервенират при незаконски дејствија во шума,
- Да се спречат и легитимираат или привремено задржат лица затекнати (или осомничени) дека вршат прекршоци казниви според законот за шуми,
- Привремено да одземе предмети и средства со кои е сторено кривично дело или прекршок;

- Да ги контролираат сите средства со кои се транспортираат дрва или други шумски производи, на сите места каде што се складира дрвото и другите шумски производи;
- Да ја следи и известува состојбата во врска со нелегалната сеча и шумски кражби, шумски пожари, растителни болести, шумски штетници и други штети и
- Да пријави до надлежните органи за незаконитостите.

На контрола на шумската полиција подлежат сите субјекти што стопанисуваат со шумите, други правни лица и граѓаните кои се должни на припадниците на шумската полиција да им овозможат извршување на нивните овластувања.

Запленетата нелегална дрвна маса и придружните транспортни средства, шумската полиција ги предава на Јавното претпријатие Национални шуми, што е законска обврска, за нивно складирање и понатамошно постапување согласно Законот за шуми.

СШП брои вкупно околу 400 вработени, од кои преку 95% се во шумско – полициските станици. Шумските полицајци мораат да имаат најмалку средно образование и не мора да бидат од шумарска струка, а командирите на Шумско полициските станици мора да имаат завршено шумарски факултет. На чело на секторот е Началник, со завршен шумарски факултет. Согласно податоците од СШП просечно годишно се процесуираат околу 1.400 случаи на нелегална сеча и транспорт. Вреди да се напомене дека шумската полиција е посебна полициска служба која е уникатен пример за Република Северна Македонија, бидејќи не е познат сличен пример во некоја друга земја во нашето опкружување.

Јавното претпријатие „Национални шуми (ЈПНШ) е одговорно за стопанисување со државните шуми. Во неговата структура постои сектор кој е одговорен за заштита на шумите - **Сектор за заштита на шумите, надзор и внатрешна контрола**. Секторот за заштита на шумите, надзор и внатрешна контрола во ЈПНШ е одговорен и овластен за одредени активности во државните и приватните шуми, вклучувајќи и организација на шумочуварска служба која е законска надлежност и обврска. Шумочуварската служба има надлежности:

- Да ја чува шумата од нелегална сеча и шумски кражби;
- Да врши проверка на сите средства за транспорт на дрво и други шумски производи во областа на реонот кој е под надлежност на шумочуварската служба (без разлика на сопственоста) и на контролните точки на шумските патишта во областа;
- Да ги идентификува сите лица затекнати во шума како и да поднесе барање за поведување прекршочна постапка против лицата фатени во вршење незаконски активности;
- Да врши обнова и зачувување на граничните знаци на шумскостопанските единици, оддели и зачувување на шумата од уништување и незаконско користење;
- Да поднесува извештај за шумски пожари, растителни болести, шумски штетници, како и други опасности во шума;

- Да ги известува надлежните лица на субјектите кои стопанисуваат со шумите за незаконско присвојување на шума и шумско земјиште во шумските реони и да поднесуваат барања за поведување прекршочна постапка до надлежен орган;
- Да поднесува пријава до надлежниот орган за сторени кривични дела на подрачјето на шумочуварските реони;
- Да врши привремено одземање на предметите и средствата со кои е сторено кривично дело или прекршок и издавање на потврда за привремено одземени средства како и документ за одземените дрва.

Шумочуварската служба е го врши реонско чување на шумите во шумочуварски реони. Припадникот на шумочуварската служба (шумочувар) согласно Правилникот за вршење на работите на шумочуварската служба и формата и содржината на службена книга за бесправните дејствија и за утврдување на фактичката состојба во шумочуварскиот реон – Службен весник на РСМ 112/15 со себе носи записник, во кој ја евидентира затекнатата состојба во шумочуварскиот реон, бесправните сечи, опожарените површини, оштетувањата од биотски и абиотски фактори кои настанале во претходниот период и други оштетувања затекнати во шумочуварскиот реон. Во активностите поврзани со чувањето на шумите, шумочуварот како дополнителна опрема носи: карта на шумочуварски реон, шумски жиг за направена шумска штета (види Слика 4 и 5), метро, стоп палка, блок записници, блок пријави, блок потврда за привремено одземени предмети и средства, прибор за пишување и средство за комуникација.

Сл. 4 - Чекан за шумска штета со кој се жигосуваат пенушките и дрвата кои биле предмет на нелегална сеча

Сл. 5 – Втиснат жиг по направена шумска штета (ШШ)

Исто така, во ЈПНШ е донесен Правилник за работата и Кодекс на однесување на припадниците на шумочуварската служба, кон кој истите се должни да се придржуваат. Шумочуварот е должен да води дневник на настани во кои ги внесува сите забележани бесправни дејствија во реонот. Против прекршителите должен е да изготви соодветна кривична или прекршочна пријава, која може да биде насочена исклучиво против познат сторител.

Генерален заклучок: Постојат низа на субјективни и објективни фактори кои влијаат на ефикасноста на шумочуварската служба и на шумската полиција.

Шумочуварската служба во ЈПНШ не е организирана на ист начин во сите подружници. Во најголем дел, имајќи ги предвид далечината на шумочуварските реони, шумочуварите најчесто се жители на селата во руралните области каде се протега шумочуварскиот реон. Работното време на шумочуварите не е строго регулирано како осумчасовно во една смена, туку тоа во принцип трае непрекинато. Шумочуварот не е ограничен во времето кога може да постапува, но нормално, едно лице не може да работи 24 часа. Тоа е прилика за групите кои се бават со нелегална сеча, да го следат движењето на лицето кое е припадник на шумочуварската служба и да го искористат времето кога тоа не е на терен за да извршат нелегални дејства. Не се ретки случаите припадниците на шумочуварската служба да се трпат закани за нив и нивните блиски и да имаат и штета по нивниот семеен имот.

Проблемите на Шумската полиција се од слична природа. Тие работат во три смени, така да една полициска станица функционира 24 часа. Слабоста на оваа организација е што најчесто на смена е едно возило, па кога се покрива со контролно-патролно чување една област, другите области кои се во надлежност на шумско-полициската станица остануваат без заштита. И повторно, добро организирани групи го следат движењето на патролата и комуницираат со извршителите на нелегални дејствија за нивната присутност и движење.

Од досегашните резултати и искуства може да се каже дека борбата против нелегални дејства во шумата воглавно резултира со санкционирање на помали случаи, додека големите изостануваат. Спроведените заеднички акции на МВР и Шумската полиција

ретко вродуваат со плод, што остава одреден сомнеж за протекување на информации. Соработката помеѓу шумочуварската служба и Шумската полиција не е секогаш на највисоко ниво што придонесува за ограниченост во ефикасноста на борбата со илегални активности во шумарството. Соработката често пати варира од регион до регион, што укажува на фактот дека човечкиот фактор за ваква вид на соработка често пати е пресуден.

2. Легални наспроти нелегални активности во шумарството

2.1 Постапки и процедури при легална сеча на дрво

Законски планираната сеча се врши согласно планските документи (посебни планови или програми за стопанисување со шумите), кои ги донесува органот кој стопанисува со шумите (најчесто ЛПНШ), а ги одобрува органот кој управува со шумите (МЗШВ). Користењето на шумите се врши според намената на шумата и на начин со кој се обезбедува:

- трајно зачувување и зголемување на вредноста на шумите,
- зголемување на нивниот прираст и принос и
- зачувување и унапредување на нивните општокорисни функции.

Користење на шумите може да се врши само на оние шуми за кои е донесен посебен план или програма. Сеча во шума се врши само по претходна ознака за сеча. Со планираната сеча, покрај производство на дрво за постигнување на економска стабилност и приходи на претпријатието и вработените лица од локалните заедници од продажбата на исеченото дрво, се води сметка и за одржување и заштита на шумскиот екосистем, т.е. одржливо користење на шумите.

Сеча во шума се врши само по претходно извршена ознака за сеча со втиснување на јасно видлив шумски жиг за ознака, со употреба на соодветна водоотпорна боја, во согласност со соодветен Правилник пропишан од Министерот за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Сл. 6 – Слика од пенушка на легално посечено дрво со правилно поставен жиг

Субјектите кои стопанисуваат со државните шуми ознаката за сеча за наредната година ја вршат најдоцна до крајот на септември во тековната година. Истата ја извршуваат во соодветни оддели и подооддели, со означена количина на дрвна маса според предвидениот вид на сеча и во согласност со одредбите на Посебниот план за стопанисување со шумите. Податоците за означените стебла ги евидентираат во книга за ознака за сеча. Врз основа на извршената ознака субјектите изготвуваат изведбен план. За извршената ознака го известуваат шумарскиот инспектор, кој врши преглед на извршената ознака и наведените документи, а нивната уредност ја констатира со соодветен записник. Ознаката може да биде стеблимична и површинска. Стеблимична ознака е кога се врши одбирање на секое поединечно стебло кое треба да се посече, во случај на пребирни и оплодни сечи во високостеблени шуми или прореди во високостеблени и нискостеблени шуми. Ваквата ознака може да ја врши само стручно лице – шумарски инженер со најмалку две години искуство во струката. Површинската ознака е ознака за чиста сеча при која се означуваат рабните стебла на површината на која се сечат сите стебла. Ваквата ознака ја вршат шумарски инженери со или без работно искуство, како и шумарски техничари со најмалку две години искуство во струката.

Сл. 7 - извршена чиста (површинска) сеча

Приемот и испораката на добиените шумски сортименти ги вршат шумарски техничари – референти за сеча, дотур и превоз, под надзор на одговорен шумарски инженер. Вршењето на сеча, дотур и превоз на означената дрвна маса ЈПНШ може да го организира со сопствени вработени или по пат на услуги од правни лица лиценцирани за вршење на шумскокултурни работи. Оваа сеча честопати се нарекува и режиска сеча. Ангажирањето на лиценцирани правни лица се врши преку јавна и транспарентна постапка, за која поради високата вредност се распишува меѓународен тендер. Освен режиската сеча, ЈПНШ врши продажба на дрвна маса на корен, под посебни услови, пропишани со Законот за шуми и подзаконските акти, при што сечата ја вршат самите жители на руралните средини, за сопствени потреби или самите правни лица кои вршат откуп на дрвна маса на корен и тоа во посебни случаи, при санитарна сеча, вонредни сечи или сеча на неочувани нискостеблени шуми со дрвна маса под 50 м³/ха.

Во продолжение се прикажани сет од слики во кои е објаснета/описана како треба да изгледа законски пропишаната постапка при жигосувањето на исечените дрва и нивниот понатамошен транспорт.

Сл. 8 - Прием на техничко дрво со жиг и плочка со нумерација и негов премер пред издавање на испратница

Сл. 9 - Легално посечено дрво спремно за транспорт

Жигосувањето е една од законски пропишаните постапки кои може да послужат како показател на легалност на дрвото и дрвните сортименти. Жигосување е втиснување на јасно видлив шумски жиг на посечени дрвни сортименти, кое се врши при прием на произведеното дрво од страна на овластени лица и воедно е еден од индикаторите преку кои може да се утврди легалното потекло на дрвото чија намена е пуштање во слободен промет, односно користење за сопствени потреби. Овој процес е сликовито опишан преку сликите 8 и 9.

Шумските сортименти (трупец/огревно дрво) од сечиштето се извлекуваат до шумски пат и нивното жигосување се врши по приемот на произведените дрвни сортименти, односно непосредно пред утоварот во сечиштето. Жигосувањето се врши со чекан со што сортиментите се подготвени за транспорт. Оваа постапка се спроведува на основа на законските одредби и соодветен Правилник. Во член 4 од овој правилник е наведен интензитетот на жигосување на дрвни производи, кој може да биде различен и изнесува 100% кај техничко дрво и минимум 80% кај огревно дрво, или:

„Жигосувањето на исечено дрво и дрвни сортименти се врши на следниот начин:

- 1) кај **техничко дрво** во обла, цепена или делкана состојба, се втиснува шумски жиг на секое парче, на двете челни страни;
- 2) **кај облица, техничка облица, цепаница, техничка цепаница, целулозно, танинско, огревно дрво и шумски отпад/отпад после сеча**, се втиснува шумски жиг на најмалку 80% од вкупното количество на посечено дрво, на една челна страна, и
- 3) **кај шумските сортименти кои поради малите димензии** не може поединечно да се втисне шумски жиг, тој се втиснува на најпогодно место на снопот или товарот.”

Правилникот исто така ја регулира и бојата на жигот која што е различна за дрво од државни шуми, приватни шуми или пак од увоз. Исто така правилникот регулира и

примена на различни бои за парни или непарни години. Сето ова е регулирано во член 5 каде се наведува: „При втиснување на шумскиот жиг се употребува водоотпорна боја и тоа:

- 1) за дрво произведено во шума во државна сопственост наизменично: - една година сина боја - непарна година и - една година зелена боја - парна година.
- 2) за дрво произведено во шуми во приватна сопственост наизменично: - една година црвена боја - непарна година и - една година црна боја - парна година.
- 3) За увезено дрво и дрвни сортименти се употребува водоотпорна темно жолта боја.“

Во Правилникот дополнително е утврдено и жигосувањето на техничкото обло дрво т.е. трупци каде во член 6 е предвидени за техничко дрво од **шуми во државна сопственост**, на една челна страна се втиснува пластична плочка со класа на сортиментот која се одредува според бојата и тоа: а) квалитетна класа F и L со сина боја; б) квалитетна класа I со жолта боја; в) квалитетна класа II со зелена боја и г) квалитетна класа III со црвена боја. Додека за техничко дрво од **шуми во приватна сопственост**, на една челна страна се втиснува плочка со црна боја, без оглед на квалитетот на класата.

2.2 Нелегални активности

2.2.1 Корупција

Корупцијата се смета за еден од главните двигатели на илегалната сеча и најважниот фактор кој ја овозможува незаконската трговија со дрво. Таа се протега и може да се сретне низ целиот ланец (Value chain) на движење на производот во шумарството. Ланецот на движење на производот во шумарството воглавно се состои од следните фази:

- Сеча
- Дотур
- Транспорт
- Продажба

Корупцијата во фазата сеча е обично поттикната од недостаток на институционален капацитет за следење и спроведување на постапките предвидени со постојната законска рамка и внатрешна регулатива или пак намерно неспроведување на истата. Покрај тоа, постои и ниско ниво/култура на транспарентност и отчетност, не-вклучување и не-учество на граѓанското општество и севкупно слабо владеење на правото. Честопати тоа е придружено со коруптивни плаќања на клучни функционери и политичари за да делуваат на намалување на функционалноста на системот, со што ја лишуваат државата од витални ресурси. На овој начин се стимулира зајакнувањето на т.н. маѓепсан круг на слабо владеење и корупција.

ОН и ИНТЕРПОЛ како една од примарните причини за појава на еколошки и социјално штетни активности во шумарството го потенцира фактот што се дозволува на компании

кои работат во критични региони со голема стапка на нелегалност да продолжат да работат неказнето. Според неодамнешниот извештај на Програмата за животна средина при ОН (UNEP) и ИНТЕРПОЛ, еколошкиот криминал расте со алармантно темпо – два до три пати побрзо од растот на глобалниот БДП. Нелегалната сеча, која се темели на корупција и организиран криминал како главни двигатели, е на врвот на рангирањето на еколошките криминали со проценета вредност од 50-152 милијарди долари годишно. Ова ја прави корупцијата во уништувањето на шумите како неверојатно профитабилна за инволвираните, а од друга страна многу деструктивна за државите/заедниците кои подлежат на оваа девастација, вклучувајќи ја и планетата Земја.

Во обидите за дефинирање на корупцијата или обидот да се стави во една рамка, идентификувани се два подтипа и тоа:

- а) Економска корупција, која вклучува материјални придобивки (готовина, службени позиции, движни и недвижни работи) и
- б) Социјална корупција, која генерално вклучува нематеријални добра како што се услуги, социјален статус или моќ.

Корупција во шумарскиот сектор може да биде и на високо ниво, бидејќи честопати политичарите можат да влијаат врз доделувањето на дозволите за сеча. Постојат примери во светот каде политичарите може дури и да влијаат врз органите одговорни за проверка на незаконското однесување. Тоа понатака се рефлектира и на пониско ниво, каде службениците одговорни за спроведување на Законот за шуми замижуваат пред дивата сеча или транспорт на нелегални дрва поради страв од компромитирање на своето работно место или друг вид на закана или пак тоа го прават во замена за одредена компензација (најчесто финансиска).

Од друга страна, не се ретки примерите кога службениците се оставени да се борат сами против нелегалните активности, со лимитирани ресурси и не се во можност да спроведат извршување на законската регулатива.

2.2.2 Двигатели на корупцијата

Во многу од земјите каде има квалитетни шумски ресурси, државата се јавува како најголем сопственик и претставува клучен актер во регулирањето и надгледувањето на стопанисувањето со шумите. Поголемиот дел од глобалната трговија со дрво и дрвни сортименти се заснова на производи од дрво добиени преку концесии за сеча на шуми во државна сопственост. Овие концесии најчесто се доделуваат преку процеси на јавни тендери и вклучуваат лиценци за извршителите. Ваквите процеси овозможуваат да се концентрира моќ во рацете на оние кои ги доделуваат лиценците и концесиите, а од друга страна концесиите се профитабилни за компаниите кои ги добиваат. Сето ова е вовед во висок ризик од корупција, особено во земјите каде недостига владеење на правото и има недостиг од одговорност. При склучување јавни договори процесите се злоупотребуваат од корумпирани поединци кои одлучуваат врз основа на личен интерес, наместо на

јавното добро. Со тоа многу е веројатна и појава на деградација на животната средина и прекумерна експлоатација на природните ресурси (шумите).

Некои од клучните извори и манифестации на корупција во шумарскиот сектор на глобално ниво се:

- Не постоењето на соодветна пракса за јавни набавки при доделување на концесии и лиценци;
- Недостатокот на одговорност и транспарентност во процесот на договарање;
- Политичко влијание;
- Непочитување на процедурите и законските барања;
- Несоодветни консултации со сопствениците на земјиштето, граѓанското општество и заедниците кои се зависни од шумите и шумските екосистеми;
- Недостаток на одговорност кај субјектите поради невидливите ланци на поддоговорите.

Постојат примери во многу земји каде политичката корупција во шумарскиот сектор е доста развиена и претставува сериозен проблем. Тоа се случува кога политичарите и пратениците имаат директен или индиректен финансиски влог во спроведување на оперативни активности во шума, каде нивната положба се користи за остварување на одредена лична корист. Честопати како причина за таквото замижување се поврзаноста со политичарите и политичките партии, по пат на давање на донации, што претставува дополнителен предизвик. Финансиите т.е. парите се неопходен елемент за политичките партии и политичките кандидати во процесот на избори, па на тој начин со соодветен придонес во политичките кампањи се овозможува одредени индустриски групи и приватни интереси да добијат полесен пристап до политичарите, а со тоа да добијат услуги од политичките елити штом тие дојдат на власт. Ова може да вклучува повластен третман кога компаниите се обидуваат да добијат лиценца и концесии, или за возврат замижување пред активностите за нелегална сеча за политичкото финансирање и поддршка потребна за победа на политичките избори.

Но, употребата на коруптивни средства за обезбедување на нелегални лиценци, концесии или одредени отстапки/замижувања при експлоатација на шумите не престануваат откако ќе се издаде договорот. Корупцијата лесно може да се појави и во другите алки од ланецот на стопанисување со шумите, како транспорт, преработка и производство, извоз и увоз и продажбата на дрвната сировина.

Република Северна Македонија не е имуна на појавите на корупција кои најчесто се присутни во шумарскиот сектор на глобално ниво. Во ланецот на производство на дрво од државни шуми најчесто се вклучени мали приватни претпријатија кои имаат лиценца за извршување на шумско-културни работи (сеча, дотур) на основа на договори, по

претходно спроведена јавна тендерска постапка. Во принцип, главните негативни појави кои се појавуваат при работењето на овие компании е:

- непочитување на законски пропишаните услови за сеча (сеча на неозначени стебла, сеча на локација каде не е предвидена сеча и прикажување на потекло на дрвото од друга локација каде е дозволена сеча, неквалитетно соборување на стебла и притоа соборување и оштетување на неозначени стебла итн);
- непочитување на законски пропишани услови за дотур (дотурање вон дотурни патишта, наранување на стоечки стебла при вршење на дотур, употреба на механизација низ целата површина на шумскиот насад, надвор од дотурните патишта, при што се оштетува подмладокот и поголем број на стоечки дрвја итн);
- непочитување на законски пропишани услови за превоз (несоодветност на натоварена количина со количината наведена во испратница, несоодветен опис на квалитетни класи на товарот и описот во испратница, нереално време за транспорт т.е давање на многу поголем рок за превоз од потребниот со што се отвора простор за реализација на две тури со една испратница, несоодветен час и датум во испратницата итн);

Горенаведените прекршувања на законските прописи не би можеле да се реализираат без учество на надлежните технички лица од субјектите кои стопанисуваат со државни шуми, што укажува на широка палета на коруптивни појави на терен.

Специфична појава која постои во Македонија е бирократијата поврзана со управувањето со шумите во приватна сопственост и владеењето на шумите од страна на нивните сопственици т.е. приватните сопственици на шуми. Значи, постои *de facto* сопственост на шумите од поединци или верски заедници, но управувањето/владеењето со нивната сопственост (шумата) е лимитирано *de jure*. Недостатокот (лимитирањето) на сопственичко право честопати доведува до одредени нелегални активности како резултат на бирократијата во добивањето на дозвола за сеча во шуми во приватна сопственост, избегнувањето на транспарентност и партиципативност во креирањето на плановите за стопанисување и нивно спроведување на терен, па се до потешкотиите со кои се среќаваат сопствениците на приватни шуми при дознаката за сеча и транспортот на дрвната маса од шумите во приватна сопственост до крајниот корисник.

2.2.3 Нелегална сеча

Терминот „нелегална сеча“ се однесува на кршење на законот во која било точка вдоль ланецот на снабдување со дрвни производи, на пример, добивање на дозвола за сеча преку коруптивни процеси, сеча според незаконски стекнато одобрение за сеча, надминување на дозволените количини за сеча, работа во шума без лиценца и договор, даночно затајување и извоз на производи без плаќање на извозни давачки итн.

Дополнително, нелегалната сеча вклучува незаконско копачење на шуми за други намени на земјиште како што се земјоделство, рударство или инфраструктура, во праксата позната како „нелегална трансформација на шума и шумско земјиште“. Друг аспект на нелегалната сеча е „бесправно сечење на дрвја“ што вклучува поединци кои често пати

сечат шума за сопствена потреба и кои можеби работат незаконски заради предизвиците и неможноста да ги исполнат сите административни процедури и барања од Законот за шуми. Ова може да се случи затоа што делови од законодавство се непрецизни или затоа што работењето според одредбите од законот е или премногу скапо или вклучува долги бирократски процеси кои се недостапни за нив.

Најчестите форми на нелегални активности во шумарството во Северна Македонија се следните:

- Сеча без дозвола од државни шуми;
- Кражба на дрва или бесправна сеча од државни или приватни шуми;
- Лажно пријавување на количини, видови, вредности или потекло на исеченото дрво;
- Поткуп на одговорни лица за да се добие дозвола за сеча;
- Намерно предизвикување пожар за прикривање на нелегални активности; и
- Намерно предизвикување пожар за иницирање на принудна (санитарна) сеча и добивање на дрво по пониски цени од пазарните.

Илегалната сеча е сериозен и долгорочен проблем. Според некои експерти, обемот на незаконско посечено дрво во С. Македонија се движи од 25-30% од вкупната количина на посечено дрво во дадена година. Според податоците на МЗШВ, во периодот од 2008-2017 година, количината на вкупно нелегално посечено дрво изнесува 169.206 м³. Според последниот Извештај за состојбата на животната средина, објавен во 2020 година од соодветното министерство, штетите во шуми предизвикани од нелегална сеча во периодот од 2010 до 2019 година се зголемени за 3,9 пати. Штетата во 2010 година била најмала и изнесувала 11.557 м³, а својот врв го достигнува во 2019 година, со вкупна исечена дрвна маса од 45.795 м³¹⁰.

Според Годишниот извештај за работењето на Јавното Претпријатие „Национални шуми“ во 2021 година¹¹, проценката на бесправно посечената дрвна маса на територијата со која стопанисува ЈПНШ за 2021 година изнесува 23.514 м³, чија вредност, според комерцијалниот ценовник изнесува 22.772.852,21 денари. Оваа количина изнесува околу 6% од вкупната регистрирана сеча организирана од ЈПНШ во 2021 година, но сепак е значително помала од проценетата бесправна сеча на територијата на РСМ. Во текот на 2021 година шумочуварската служба поднела 29 кривични и 186 прекршочни пријави против затекнати сторители. При тоа се одземени вкупно 1.077,90 м³ дрвна маса.

¹⁰ https://www.moepp.gov.mk/wpcontent/uploads/2021/01/8_0301_Sumarstvo.pdf

¹¹ <http://www.mkdsumi.com.mk/pdf/%D0%98%D0%97%D0%92%D0%95%D0%A8%D0%A2%D0%90%D0%88%20%D0%97%D0%90%20%D0%A0%D0%90%D0%91%D0%9E%D0%A2%D0%95%D0%8A%D0%95%D0%A2%D0%9E%20%D0%97%D0%90%202021%D0%B3%D0%BE%D0%B4.pdf>

Сл. 10: Транспорт на нелегално дрво

Илегалната сеча која во принцип се врши нестручно, може да нанесе големи штети и последици за шумскиот екосистем. Нелегалната сеча претставува значителна закана бидејќи придонесува за процесот на исчезнување и деградација на шумите, ја загрозува биолошката разновидност во шумите и го нарушува одржливото стопанисување, влијае на режимот на водите, промена на микроклимата, предизвикува економски загуби, вклучувајќи и економски потешкотии на бизнис субјектите кои работат во согласност со релевантните законски прописи.

Илегалната сеча, исто така, доведува до проширување на голините, појава на процеси на ерозија и разни климатски условени непогоди и поплави. Покрај тоа, тие имаат негативни последици во социјална, политичка и економска смисла и често го забавуваат економскиот напредок, го загрозуваат одржливото стопанисување со природните ресурси како и го загрозуваат квалитетот на животот на локалните заедници зависни од шумата.

Сл. 11 - Шума после извршена нелегална сеча

Како причина за нелегална сеча како што претходно е наведено се корупцијата, слабата институционална поставеност, неказнивоста, недоволните капацитети на шумската полиција и шумочуварите и останати структурни фактори.

Во Законот за шумите се пропишани и прекршочни казни во однос на штетата што ќе биде направена при користењето на шумите или при нелегална сеча. Па така во зависност од прекршувањето на членовите од Законот казните за правни лица се движат во висина од 2.000 до 15.000 евра, односно од 1.500 до 4.000 евра за физички лица.

2.2.4 Непочитување на пропишани стандарди

За стандардизација на дрвните сортименти пр. категоризација на квалитетна класа на трупец, огревно дрво и сл. кај нас во пракса се уште се користи стандардизацијата од поранешната држава Југославија т.е. ЈУС стандардот. Како резултат на тоа и неинформираноста на граѓаните, одредени продавачи го користат ова за одредени малверзации. Имено при купување на огревно дрво должината на огревно дрво е пропишана на 95-105 см. Исклучок се сечениците (огревно дрво со дебелина од 3-7 см.) кои може да бидат со должина од 90-120 см. Потоа, постои одредена забуна кај граѓаните што е тоа метар просторен, а што е полн метар кубен. Просторниот метар опфаќа дрва наредени во фигура прикажана на Слика 12, кои се наредени во простор со ширина, должина и висина од 1m. Гледајќи ја фигурата на просторниот метар дрва може да се забележи дека фигурата не е целосно пополнета т.е. дека има одредени празнини (шуплини) кои се јавуваат поради овалната форма на попречен пресек и неможноста за правилно редење на дрвото.

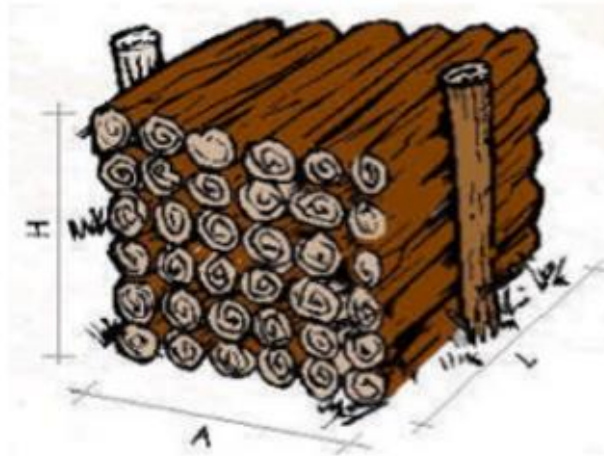
Затоа, во шумарството е воведен коефициент за трансформација на мерката просторен во кубен метар, кој вообичаено изнесува 0,70 и служи за добивање на вредноста на метар

кубен кога се трансформира количината од просторниот метар. Таа се добива кога вредноста на просторниот метар ќе се помножи со коефициентот на трансформација или

Метар просторен: $1\text{m} \times 1\text{m} \times 1\text{m} = 1 \text{ м.пр.}$

Полн метар кубен: $1\text{м.пр.} \times 0,70 = 0,70\text{м}^3$

Во пракса може да се случи дијаметарот на огревното дрво да е помал, со што влијае на поголема површина на шупливост во тој случај коефициентот на трансформација 0,70 се заменува со нова вредност која изнесува 0,55. Во обратен случај, кога огревното дрво е изработено од парчиња цепено дрво, овој коефициент изнесува 0,80.

$$V = \text{Ширина (A во m)} \times \text{Должина (L во m)} \times \text{Висина (H во m)} \times 0,70$$

Сл. 12 – Пресметување на просторен метар во кубен метар дрва

Кај нас цените во малопродажбата на огревно дрво во приватните склади се однесува на метар просторен.

Покрај Ј.П Национални шуми, како најголеми продавачи на огревно дрво се и плацевите за продажба на огревно дрво кои се приватни микро претпријатија најчесто до 5 вработени. Она на што треба граѓаните да обрнат внимание при купувањето на огревно дрво е и начинот на мерење на просторниот метар дрва. Имено, како што претходно кажавме, парчињата огревно дрво треба да бидат со должина од најмалку 95-105 см, наредени во висина и ширина од 1м. За поголема ефикасност при мерењето се дизајнирани рамки за дрва (Слика 13). Она на што треба да се обрне внимание кај димензиите на рамките за дрва е нивната димензија да биде 1x1 метар. Честопати во пракса поради неинформираноста на граѓаните одредени правни субјекти дизајнираат рамки кои се со помали димензии од погоре наведените, како на пример рамка со висина од 0,90 метри или должината на цепаниците помала од минималната од 95 см, со што количината на купени просторни метри дрва се намалува за најмалку 10%. Од тие причини рамката треба да биде баждарена и на неа треба да има жиг.

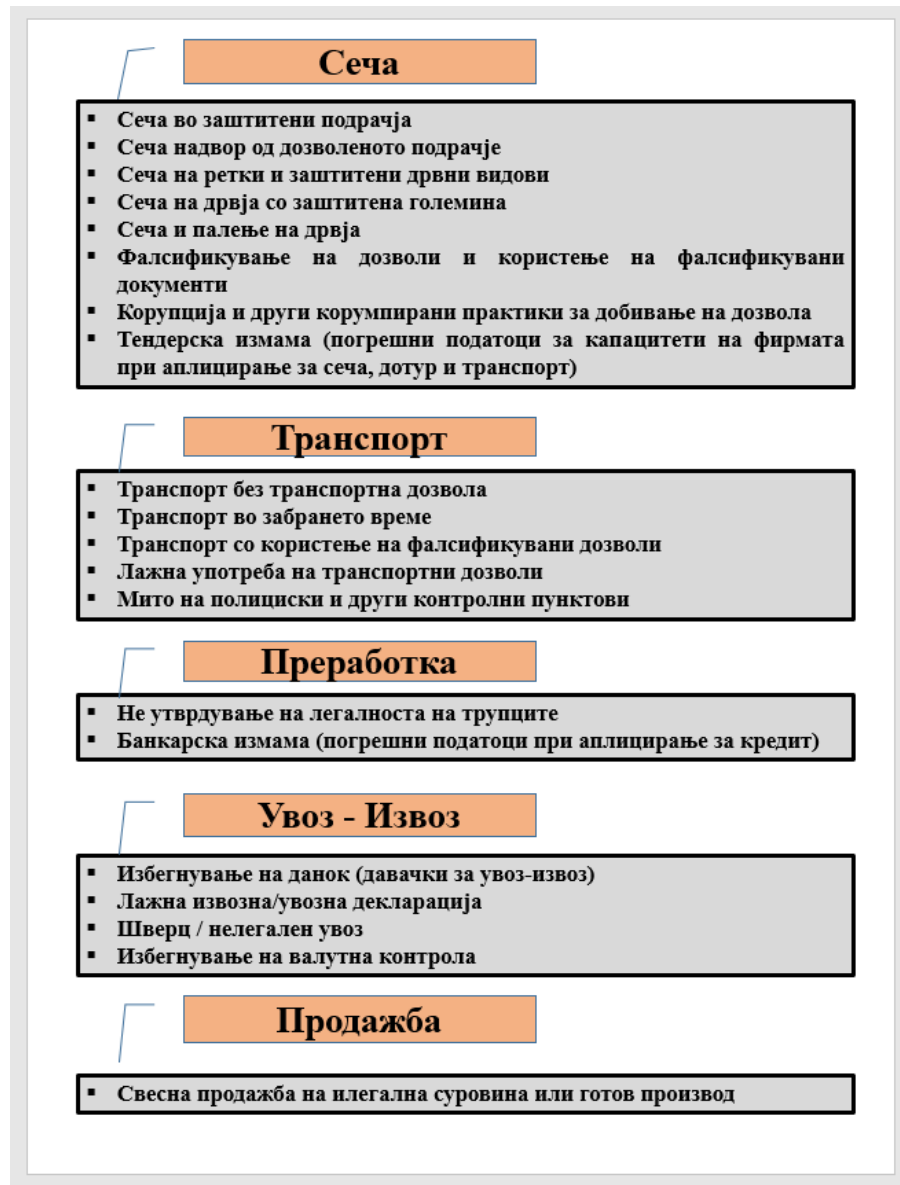
Друг значен фактор е редувањето на дрва. Препродавачите се доста изверзирани и без никаков проблем можат при редувањето да ја изманипулираат неговата количина за некои 10-20%. Заради тоа купувачите ќе треба да побараат (инсистираат) дрвото кое го купуваат да биде наредено во фигура на земја (со намалување на дупките меѓу нив), а не на камион.

Сл. 13 - Рамка за просторен метар

Одредени малверзации се прават и во фазата на транспорт. Имено продавачот при доставување на дрвата е должен да има испратница со кое се дозволува превоз на продаденото дрво од плацот до крајниот потрошувач. Покрај адресата на крајниот потрошувач и датумот, се впишува и важноста на временската рамка за испорака (од час до час.....). Честопати во временската рамка за испорака се впишува време кое е многукратно поголемо од реалното време, пример за достава од 30-40 минути се впишува време од 120-180 минути. Истата нелегална пракса често се применува и при транспорт на дрвото од шума до плац или до краен корисник. Во голем број случаи испратницата за продажба на дрво не му се дава на купувачот и со една иста испратница може да бидат направени две или повеќе тури. Важно е да се потенцира дека со испратницата за купеното дрво, купувачот ја докажува легалноста на дрвото кое го купува и од тие причини купувачот **ЗАДОЛЖИТЕЛНО** треба да ја побара Испратницата за продажба на дрво.

Во продолжение во Слика бр.14 е даден Органограм во кој се преставени најчестите нелегални активности по фази во ланецот на движење на производот (сеча, транспорт, преработка, извоз-увоз, продажба) при стопанисување со шумите.

Сл. 14 - Органограм на постоечки илегални дејствија во ланецот на движење на шумските производи

3. Политиката на ЕУ во справувањето со нелегалната сеча - FLEGT, EUTR

Водечката политика на ЕУ за справување со нелегалната сеча - Акциониот план за управување и трговија за спроведување на законот за шуми (FLEGT) беше усвоен во 2003 година. Неговата цел е намалување на нелегалната сеча преку зајакнување на законското управување со шумите, подобрување на управувањето и промовирање на трговијата со легално произведено дрво и дрвни сортименти. FLEGT вклучува мерки од двете страни на пазарот, побарувачката и понудата. Со Акциониот план на FLEGT беа создадени ткн.

Волонтерски Партнерски Договори (Voluntary Partnership Agreements - VPAs), кои преставуваат волонтерски договори помеѓу ЕУ и земјите што произведуваат дрво, а кои се надвор ЕУ. Главна цел на VPAs е обезбедување на доказ дека дрвото и дрвните производи што се внесуваат на пазарот во ЕУ доаѓаат од легални извори. VPAs исто така имаат за цел да им помогнат на земјите извознички на дрво да ја подобрат законската регулатива и управувањето со шумските ресурси. Крајните цели на VPAs се земјите да извезуваат дрво и дрвни производи со FLEGT лиценца со која е потврдено дека се легално произведени, со што се дозволува увоз во ЕУ.

Иако Акцискиот план на FLEGT, VPAs и Регулативата за дрво на ЕУ даваат можности за справување и борба со корупцијата во шумарскиот сектор, сепак, неодамнешна студија за евалуација на FLEGT потенцира дека и покрај значителните напори во рамките на програмата FLEGT, предизвиците со корупцијата и управувањето сеуште остануваат клучни пречки за справување со нелегалната сеча. Ова се сложени предизвици кои бараат низа мерки и постојано внимание и здружено делување. На овој начин се укажува дека постои голема веројатност дека ланецот на снабдување со тропско дрво на ЕУ е контаминиран со корупција.

Сето ова ја истакнува важноста дека политиките на ЕУ треба да даваат гаранција/сигурност дека во шумарскиот сектор приоритет или посебен акцент ќе биде ставен на принципите и политиките поврзани со ефикасна антикорупциска политика, а која е од суштинско значење за шумарскиот сектор и неговата борба со нелегалните активности. Главен проблем во развојот на мерките за борба со нелегалното дрво и дрвни производи на пазарите во ЕУ е тоа што во моментот нема средства за разликување на легалното од нелегалното дрво на границата.

Како едно од решенијата на ЕУ е развојот на нова регулатива за дрво, кој е дизајнирана да ја идентификува легалноста на производството на дрво. За таа цел Регулативата за дрво на ЕУ – EU Timber Regulation посебен акцент става на легалноста на дрвото и дрвните сортименти. ЕУ Регулативата за дрво (EUTR) е усвоена на 20.10.2010 година. Оваа регулатива го регулира пласманот на дрво и дрвни производи на пазарот на ЕУ. Со други зборови, Регулативата ги пропишува обврските на правните или физичките лица (оператори) кои за прв пат пласираат дрво и производ од дрво на пазарот на ЕУ. Операторите се должни да ја обезбедат законитоста на производите кои се предмет на прв пласман на пазарот на ЕУ преку системот за длабинска анализа како основен механизам за контрола на законитоста на дрвото пропишана со оваа регулатива. Регулативата стапи во сила на 03.03.2013 година, додека земјите-членки беа обврзани на 06.03.2012 година да ги назначат надлежните органи задолжени за контрола на нејзиното спроведување.

Во контекст на понатамошниот развој на политички и законодавни инструменти насочени кон регулирање на прашањето за нелегални активности во шумарството и дрвната индустрија на ниво на ЕУ и на европскиот континент, треба да се напомене дека правото на ЕУ за справување со нелегални активности наскоро ќе биде поврзано со одлуките усвоени од Министерската конференцијата за заштита на шумите во Европа (Forest Europe, порано MCPFE).

Најголем акцент во EUTR се става на обврските на операторите за спроведување на длабинската анализа (Due Diligence System), па така првиот елемент на системот за длабинска анализа се однесува на обврските на операторите да имаат соодветни мерки и процедури за да овозможат пристап до информации за купување дрво или дрвни производи кои се предмет на пласирање на пазарот во ЕУ. Оваа информација е дадена во член 6 (1) од EUTR. Па така операторите треба да ги обезбедат следните информации:

- Опис на производот, вклучувајќи го трговското име и видот на производот, како и имињата на видовите дрвја од кои е направен производот и каде што е потребно, нивното целосно научно име;
- Име на земјата во која е исечено дрвото;
- Каде што е применливо, името на административната единица каде што е посечено дрвото;
- Соодветна дозвола за користење на шумата;
- Количество (изразено во волумен, тежина или број на единици);
- Име и адреса на добавувачот од кој операторот ги купил дрвата;
- Име и адреса на трговецот на кој му биле испорачани дрвото или дрвните производи;
- Документација или други информации кои ја потврдуваат усогласеноста на тоа дрво или дрвни производи со важечките законски прописи.

За таа цел операторите мора да се осигураат дека мерките и процедурите кои се потребни за да се изврши проценка на ризикот согласно EUTR мора да бидат реализирани и да се лесно достапни. Важно е да се нагласи дека доколку во случај на ретроспективна анализа на информации за одреден оператор се докаже дека тој тргувал со дрво или дрвни производи од нелегално потекло, истото може да се смета за несоодветно имплементиран систем на длабинска анализа и може да резултира со некоја форма на санкции.

Иако трговците не се обврзани да собираат исти информации за дрвото или дрвните производи како операторите, трговецот има значајна улога во напорите да се спречи влегувањето на дрвото од нелегално потекло во трговскиот ланец. Затоа, според EUTR, трговците се обврзани да го идентификуваат продавачот од кого го купиле дрвото како и купувачот на кого ќе го продадат истото дрво. Оваа информација им овозможува на надлежните органи за време на истрагите да ги идентификуваат операторите кои се потенцијално опасни во однос на увозот на нелегално дрво и дрвни производи на пазарот на ЕУ.

4. Заклучок

Последните податоци укажуваат дека незаконските активности во шумите во Северна Македонија се зголемуваат и имаат големо негативно економско влијание врз шумарскиот сектор. Долго време темата поврзана за нелегалните активности и нелегалната сеча беше табу тема и беше запоставена, меѓутоа негативното еколошко влијание кои овие активности го имаат направи да оваа тема стане актуелна и предмет на истражувања.

Преку изработката на овој Прирачник РЕФОРД се придружува во општествените напори за справување со нелегалните активности во шумите.

Содржината на Прирачникот е од информативна природа и е подготвена на начин да истата биде полесно разбирлива за секој граѓанин и за припадниците на граѓанските организации кои работат во сферата на транспарентност, антикорупција, заштита на природата, рурален развој и шумарство.

Затоа во периодот кој следи ќе бидеме благодарни доколку истите придонесат за зголемувањето на видливоста на овој прирачник.

Исто така, овој прирачник може да послужи како пример и основа за надградба за некои идни заложби во борбата со илегалните активности во шумите во Република Северна Македонија.